

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-314-1-20>

УДК: 341.1

Іванна СИДОРЧУК

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-8856-6513>

e-mail: i.sydorчук@i.ua

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ, ЩО СКЛАДАЮТЬ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто змістову сутність поняття «інноваційний» та «розвиток». Досліджено дефініції інноваційного розвитку підприємства, виділено їх характеристики та ознаки. Дістало подальшого розвитку змістове наповнення поняття «інноваційний розвиток підприємства», у якому, поміж відомих, акцентується увага на необхідності виділення ключових, для формування конкурентних переваг, елементів і векторів інноваційних змін і підтримання збалансованості відповідних нововведень у всіх структурно-функціональних елементах підприємства, що забезпечує ефект синергії та підвищення потенціалу розвитку суб'єкта господарювання

Ключові слова: інновації, інноваційний, розвиток, інноваційний розвиток підприємства.

Ivanna SYDORCHUK

Khmelnytskyi National University

ESSENCE AND CONTENT OF THE MAIN CONCEPTS THAT MAKE UP THE TERMINOLOGY APPARATUS OF MANAGEMENT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE

The article defines the essence of the concept of «innovative» and «development». The definitions of the innovative development of the enterprise were studied and their characteristics and signs were highlighted. The content of the concept of «innovative development of the enterprise» received further development, in which, among the known, attention is focused on the need to highlight the key elements and vectors of innovative changes for the formation of competitive advantages and maintaining the balance of relevant innovations in all structural and functional elements of the enterprise, which ensures the effect of synergy and increasing the development potential of the business entity.

Innovations can be grouped into three groups: innovation as a process of qualitative changes; innovation as a result; innovation as a tool for creating new opportunities. That is, «innovative» is the one that is related to the process of qualitative changes, characterizes the result of invention and is aimed at creating new opportunities. The main characteristics of the concept of «development» include: irreversibility, purposefulness, balance, manageability, progress, synergism, changes in quality. That is, development is a systemic concept that reflects the irreversibility of purposeful change to a qualitative state and balance.

The main signs of innovativeness of development are: innovations (innovations), innovative processes, innovative activities and innovative potential (innovative resources). It should be noted that all scientists agree that the main feature of innovative development is innovation itself, as a certain catalyst, the basis of multifactorial changes.

Summarizing the above, it can be stated that the innovative development of the enterprise is a compound and complex concept, which determines the expediency of its consideration from the standpoint of the signs of its innovativeness and actual development.

Keywords: innovation, innovative, development, innovative development of the enterprise

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Інноваційний розвиток сьогодні є одним із основних передумов успішного функціонування вітчизняних підприємств різних сфер економіки, рушійною силою підвищення ефективності виробництва, фундаментом їх конкурентоспроможності та подальшого розвитку. Саме тому навіть за несприятливих економічних умов господарювання зміни інноваційного характеру залишаються одним із стратегічних пріоритетів в управлінні діяльністю сучасних промислових підприємств. Нова економічна система характеризується зміною головних конкурентних переваг, які дозволяють суб'єктам господарювання розвиватись і виживати в умовах впливу зовнішнього середовища. Сучасна конкурентна боротьба ведеться не стільки за володіння фінансовими ресурсами, матеріальними цінностями, а за здатність розроблення та реалізації інновацій.

Аналіз досліджень і публікацій

Проблематика інноваційного розвитку вже тривалий час є предметом досліджень як іноземних, так і вітчизняних науковців, які у своїх наукових працях висвітлювали стратегії та методи забезпечення інноваційного розвитку, визначали його вплив на розвиток держави й регіонів, галузей промисловості та окремих підприємств. Дослідженню проблем управління інноваційною діяльністю та інноваційним розвитком підприємств, зокрема промислових, присвячено праці таких авторів, як Альошин С.Ю., Березньов С.В., Харів П.С., Ніронович Н.І., Найдок В.С., Дунська А.Р., Рогоза М.Є., Пілявкоз Т.М. та ін. [1–11].

Однак, незважаючи на численні праці з питань інноваційного розвитку, його сутність і досі залишається предметом наукових дискусій, а його невизначеність на практиці може не тільки спотворити оцінювання реального поточного стану інноваційного розвитку, але й дозволить підприємствам, які не мають до інновацій ніякого відношення, отримувати різного роду переваги під виглядом «інноваційності».

Формулювання цілей статті

Метою статті є системне дослідження поняття «інноваційний розвиток підприємства», аналіз та уточнення уже існуючих його дефініцій.

Виклад основного матеріалу

З метою системного дослідження поняття «інноваційний розвиток підприємства» вважаємо за потрібне визначити змістову сутність поняття «інноваційний» та «розвиток».

Слово «інноваційний» є похідним від слова «інновація». Саме термін «інновація» увійшов до науки в XIX ст., як необхідний показник розвитку суспільства і окремих його сторін. Спочатку цей термін використовувався в антропології і етнографії при дослідженні процесів змін в культурі і протиставлявся терміну «традиція». На початку XX ст. поняття «нововведення» освоїли економічні науки, позначаючи ним, нові комбінації з наявних елементів, що робляться суб'єктами господарського життя і промовці як джерело підприємницького прибутку [1].

Інновації у відповідності до дослівного трактування латинського походження терміну, представляє собою оновлення, яке виходить із внутрішньої потреби (in – від лат. всередині, novation – від лат. оновлення) [2, с. 636]. Тобто діяльність, яка пов'язана із неперервним оновленням техніки і технології. Проте таке твердження виключає із інновації факт її створення, розробки, випуску інноваційної продукції, а також не робить акцент на унікальності впроваджених технологій, оскільки йде мова лише про поточне оновлення фондів.

В українській юридичній та економічній термінології поняття «інновація» з'явилося на початку 80-х років минулого століття [2, с. 635]. Згідно з трактуванням, поданим в економічній енциклопедії, інновація виражається як новий підхід до конструювання, виробництва, збуту товарів, завдяки чому інноватор та його компанія здобувають переваги над конкурентами [3, с. 8].

Сьогодні у вітчизняному законодавстві інновації розглядають як результат інноваційної діяльності – новостворені (застосовані) і (або) удосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [4].

Відповідно до міжнародних стандартів інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового або вдосконаленого продукту чи технологічного процесу, який використовується в практичній діяльності або у новому підході до соціальних послуг [5, с. 11].

Сьогодні вважається, що найповніше це поняття розкриває у своїй праці «Теорія економічного розвитку» у 1911 році австрійський економіст Йозеф Шумпетер, який вніс значний вклад у формування наукових досліджень на інноваційну тематику. Шумпетер розкрив значення нововведень у процесах змін технологій та управління. Спочатку науковець говорив не так про самі інновації, як про «нові комбінації» змін в розвитку. Такі «нові комбінації» виходять за рамки процесу оновлення виробництва «в замкненому колі». Нові комбінації складаються зі змін у розвитку виробництва та ринку [6, с. 385].

З часом різні науковці починають трактувати цю економічну категорію по-різному. Так, Х. Хартман у своїй праці окреслив інновацію як процес впровадження у практику здійснення та використання ідей, пропозицій, науково-дослідного рішення та моделі. Недоліком даного визначення є те, що науковець не розглянув процес руху ідей до ринку. Б. Твісс зазначив, що інновація – це процес, у якому винахід або ідея здобувають економічний зміст [11]. У даному трактуванні виключається факт випуску інноваційної продукції.

Зазначимо, що у деяких випадках поняття «інновація» ототожнюють і з поняттям «нововведення». Однак вони не є синонімами, оскільки існують певні відмінності між ними. Вважаємо, що для запобігання підміні понять необхідно розмежовувати поняття «нововведення» та «інновація». Основна їх відмінність полягає у розумінні нововведення як новації, втіленої в продукт або технологію, але не будучи кінцевим продуктом інноваційної діяльності і товаром. На відміну від цього, інновація – це, перш за все, комерціалізоване нововведення, яке виражене у конкретному продукті і принесло конкретну користь (ефективність). По суті це означає, що поява для ринку нового обладнання буде відноситись до інновацій, в той час коли спроба фактичного використання цього обладнання всередині певної організації класифікується вже як нововведення. На наш погляд, такий підхід вважається виправданим, оскільки виключає ситуацію з віднесенням до інновацій тих нововведень, які не тільки для глобальної економіки, але й на локальному рівні є давно освоєними, а в деяких випадках можна вважати їх традиційними.

Взаємозв'язок цих понять відображено на рис. 1.



Рис. 1. Взаємозв'язок основних понять інноватики

Джерело: сформовано автором

Необхідність розмежування інновацій у «чистому вигляді» і нововведень для окремих підприємств згадується і в найбільш відомому рейтингу інноваційного розвитку країн – The European Innovation Scoreboard (EIS, Європейське інноваційне дослідження). В якості критеріїв економічної результативності в EIS-2009 розглядають такі показники, як об'єм продажів нових для всіх підприємств товарів і об'єм продажів нових для підприємства, але не для ринку товарів, у відсотках до загального обороту підприємства [11].

Спираючись на представлені вище, а також наведені у інших наукових джерелах визначення змісту поняття «інновація», можна підсумувати, що їх можна об'єднати у три групи: інновація як процес якісних змін; інновація як результат; інновація як інструмент для створення нових можливостей. Тобто «інноваційний» – це той, що пов'язаний з процесом якісних змін, характеризує результат винахідництва та спрямований на створення нових можливостей [7, с. 256].

Зазначимо, що зміни містять у собі наступні характерні напрямки: продуктовий (спрямований на розробку та (або) впровадження нового продукту (товару, послуги) або суттєво вдосконалення існуючого); технологічний (спрямований на розробку та (або) впровадження нової технології (процесу) або значне удосконалення існуючої); ринковий (спрямований на розробку та (або) впровадження нових методів маркетингу); організаційний (спрямований на розробку та (або) введення нового організаційного методу або значного удосконалення існуючого); ресурсний (спрямований на ефективне використання власних та залучених інтелектуальних, фінансових ресурсів) та інші.

Наступним поняттям, яке зараховуємо до супутніх, є «розвиток». Однак його трактування стосовно конкретних предметів досліджень досить часто має невизначений та суперечливий характер.

Для ефективного управління інноваційним розвитком підприємства необхідно чітко розуміти сутність цього поняття як економічної категорії.

Слово «розвиток» походить від дієслів «розвивати», «розвинути», що є синонімом німецького «entwicklung», що, у свою чергу, калькує латинське «evolutio» – еволюція (від «evolvo» – розгортання) [7, с. 256].

Існуючі підходи відображають різні сторони прояву цього явища, а саме те, що: по-перше, розвиток відображає як зростання кількісних, так і покращення якісних характеристик підприємства; по-друге, джерела та чинники розвитку підприємства мають як внутрішню, так і зовнішню природу; по-третє, розвиток – це зміни, які орієнтують підприємство на сталу роботу протягом тривалого періоду часу та сприяють досягненню довгострокових цілей; по-четверте, результати розвитку відображаються цінністю для як для підприємства, та і для суспільства загалом; по-п'яте, розвиток – це керований необоротний процес змін. Таким чином, більшість дослідників підкреслюють незворотність розвитку; автори робіт отожднюють поняття «розвиток» та поняття «зміна».

Погоджуючись із думкою С. Альошина, зазначимо, що розвиток є системним поняттям, оскільки відображає незворотні зміни якісного стану об'єкта з метою забезпечення стійкості та адаптивності його у довгостроковій перспективі. При цьому, як слушно зазначає А. Дунська [8, с. 174], не може йти мова про розвиток, якщо не спостерігається покращення стану певного об'єкта, оскільки швидше ми можемо схарактеризувати такий процес як регрес. Тобто розвитку завжди властива позитивна спрямованість від простого до ефективного (результативного). Підтвердженням цього є, по-перше, те, що інноваційний розвиток підпорядковується діалектичним законам розвитку, універсальність і узагальненість яких охоплює усі сфери сучасної дійсності та розкривають сутність розвитку – від відображення розвитку як якісної зміни до розкриття суперечливої сутності цього процесу як єдності змін та їх суперечностей. По-друге, це те, що інноваційний розвиток набуває специфічних рис, притаманних власне економічному розвитку, який доречно розглядати у змістовому плані як процес кількісних та якісних перетворень у виробництві та споживанні товарів і послуг, які відбуваються у часовому та просторовому вимірі, у світовому масштабі, міждержавних об'єднань і союзів, окремих країн, регіонів та галузей.

Також до характеристики поняття «інноваційний розвиток» слід додавати часовий фактор, який відбиває життєвий цикл нововведень як складових такого типу розвитку, наголошує на нерівномірності, дискретності змін, наявності часових проміжків, за які необхідно ці зміни здійснити. На цьому, зокрема, наголошує у своїй роботі [9, с. 12] М. Рогоза. Інноваційний розвиток проявляє себе цілеспрямованим та незворотним внаслідок циклічного переходу на якісно новий рівень. При цьому як складова економічного

розвитку, будучи багатofакторним процесом, інноваційний розвиток проходить всі етапи нерівномірно, з наявними періодами.

Вітчизняний науковець Т. Пілявов вказує на явище синергізму інноваційного розвитку, що проявляється у нестійкому, непослідовному процесі, але всі дії, які призводять до якісних змін, у подальшому відображають новий стан та потенціал інноваційного розвитку підприємства [10, с. 190]. Ще однією характерною особливістю саме інноваційного розвитку є його зв'язок із сталим розвитком. Інноваційний розвиток сьогодні є рушійною силою сталого розвитку, оскільки дає можливість реалізувати його принципи, що обумовлено сучасною моделлю розвитку найбільш «процвітаючих» країн світу. Як зазначають науковці І. Підкамінний та В. Ціпуринда, розвиток сучасного підприємства – це процес систематичних динамічних перетворень, трансформацій його підсистем у межах встановлених підприємством стратегічних цілей для забезпечення «сталого» інноваційного розвитку [11]. Принципами сталого розвитку є збалансованість таких видів розвитку, як економічний, екологічний та соціальний.

Таким чином, можна зробити висновок, що до основних характеристик поняття «розвиток» відносять: незворотність, цілеспрямованість, збалансованість, керованість, прогрес, синергізм, зміни якісного стану (рис. 2). Тобто розвиток є системним поняттям, яке відображає незворотність цілеспрямованої зміни до якісного стану та збалансованості.

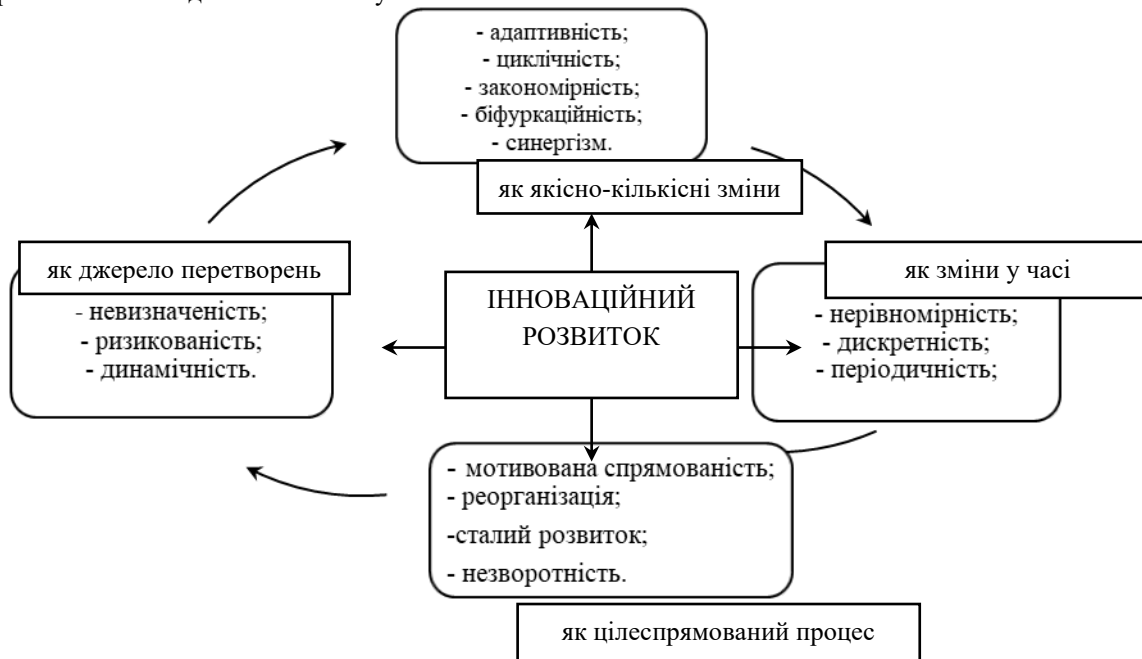


Рис. 2. Властивості інноваційного розвитку підприємств

Джерело: сформовано автором на основі [8, с. 173; 11, с. 23]

Аналіз наведених дефініцій інноваційного розвитку підприємства [11, с. 208-209] дозволяє стверджувати про їх неоднорідність і визначити наступні основні їх характеристики:

- інноваційний розвиток пов'язують із розгортанням інноваційного процесу, що спрямований, насамперед, на створення інновацій, їх втілення та розповсюдження у практичній діяльності підприємства;
- ряд науковців акцентують увагу на тісному взаємозв'язку між інноваційним розвитком та потенціалом підприємства (насамперед інноваційним);
- є науковці, які дуже однобічно визначають це поняття і фактично наголошують лише на джерелі цього розвитку – інноваціях (нововведеннях);
- у деяких випадках його ототожнюють із техніко-економічним станом підприємства; існує позиція науковців, які наголошують, що інноваційний розвиток підприємства веде до якісних змін або стійкого стану (збалансованого) за рахунок дії синергетичних ефектів (балансу ресурсів);
- дехто з науковців фактично ставить знак рівності між розвитком та діяльністю, або визначають інноваційний розвиток як результат інноваційної діяльності;
- інші ж науковці інноваційний розвиток пов'язують із еволюційним або ж революційним процесом інноватизації; також інноваційний розвиток розглядають як сукупність дій щодо впровадження нововведень.

Згідно з даними підходів, основними ознаками інноваційності розвитку є: інновації (нововведення), інноваційні процеси, інноваційна діяльність та інноваційний потенціал (інноваційні ресурси). Зазначимо, що всі науковці сходяться на думці, що основною ознакою інноваційного розвитку є саме інновації, як певний каталізатор, основа провадження багатofакторних змін.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Підсумовуючи вище викладене, можна стверджувати, що інноваційний розвиток підприємства є складним та комплексним поняттям, що обумовлює доцільність його розгляду з позицій ознак його інноваційності та власне розвитку. На основі існуючих дефініцій інноваційного розвитку підприємства та виділених їх характеристик та ознак, а також походженні слів, що утворюють дане поняття, можна запропонувати наступне уточнення його визначення. Інноваційний розвиток підприємства – це результат керованого багатofакторного процесу оновлення підприємства, який залежить від виділення ключових, для формування конкурентних переваг, елементів і векторів інноваційних змін та підтримання збалансованості відповідних нововведень у всіх структурно-функціональних елементах підприємства як економічної системи, що забезпечує ефект синергії і підвищення потенціалу розвитку підприємства.

Література

1. Альошин С. Ю. Науково-методичні підходи до оцінки стану інноваційного розвитку промислового підприємства / С. Ю. Альошин // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2014. – № 46. – С. 303–309.
2. Березньов С. В. Інноваційне інвестування в економіці і деякі підходи до оцінки ефективності інноваційних вкладень / С. В. Березньов, М. А. Барішев, М. К. Куманєєва // Економіка і підприємництво. – 2014. – № 11. – Ч. 2. – С. 635–639.
3. Харів П. С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів / Харів П. С. – Тернопіль : «Економічна думка», 2003. – 326 с.
4. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV з наступними змінами і доповненнями // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>.
5. Касьяненко В. О. Інновації як один із факторів формування конкурентоспроможності країни / В.О. Касьяненко // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 4. – С. 82–87.
6. Ніронович Н. І. Теоретичні аспекти інновацій / Н. І. Ніронович // Вісник НУЛП «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2001. – № 436. – С. 385–390.
7. Найдюк В. С. Сутність та передумови інноваційного розвитку підприємств / В. С. Найдюк // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 3. – С. 251–263.
8. Дунська А. Р. Визначення категорії «інноваційний механізм розвитку промислових підприємств» / А. Р. Дунська // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 1. – С. 169–179.
9. Рогоза М. Є. Стратегічний інноваційний розвиток підприємств: моделі та механізми : монографія / М. Є. Рогоза, К. Ю. Вергал. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – 136 с.
10. Пілявоз Т. М. Методологічні підходи щодо оцінювання інноваційного розвитку підприємства [Електронний ресурс] / Т. М. Пілявоз. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1085&p=1>.
11. Сидорчук І.П. Організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку промислових підприємств : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04 / І.П. Сидорчук / Хмельн. нац. ун-т. – Х., 2016. – 263 с.

References

1. Aloslyn S. Yu. Naukovo-metodychni pidkhody do otsinky stanu innovatsiinoho rozvytku promyslovoho pidpriemstva / S.Yu. Aloslyn // Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. – 2014. – № 46. – S. 303–309.
2. Bereznyov S. V. Innovatsiine investuvannia v ekonomitsi i deiakii pidkhody do otsinky efektyvnosti innovatsiinykh vkladov / S.V. Bereznyov, M. A. Baryshev, M. K. Kumanieieva // Ekonomika i pidpriemnytstvo. – 2014. – № 11. – Ch. 2. – S. 635–639.
3. Khariv P. S. Innovatsiina diialnist pidpriemstva ta ekonomichna otsinka innovatsiinykh protsesiv / Khariv P. S. – Ternopil : «Ekonomichna dumka», 2003. – 326 s.
4. Pro innovatsiynu diialnist : Zakon Ukraini vid 04.07.2002 № 40-IV z nastupnyimi zminamy i dopovnenniamy // Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>.
5. Kasianenko V. O. Innovatsii yak odyn iz faktoriv formuvannia konkurentospromozhnosti krainy / V.O. Kasianenko // Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky. – 2011. – № 4. – S. 82–87.
6. Nironovych N. I. Teoretychni aspekty innovatsii / N. I. Nironovych // Visnyk NULP «Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku». – 2001. – № 436. – S. 385–390.
7. Naidiuk V. S. Sutnist ta peredumovy innovatsiinoho rozvytku pidpriemstv / V. S. Naidiuk // Marketynh i menedzhment innovatsii. – 2013. – № 3. – S. 251–263.
8. Dunska A. R. Vyznachennia katehorii «innovatsiinyi mekhanizm rozvytku promyslovykh pidpriemstv» / A. R. Dunska // Marketynh i menedzhment innovatsii. – 2013. – № 1. – S. 169–179.
9. Rohoza M. Ye. Stratehichnyi innovatsiinyi rozvytok pidpriemstv: modeli ta mekhanizmy : monohrafiia / M. Ye. Rohoza, K.Yu. Verhal. – Poltava : RVV PUET, 2011. – 136 s.
10. Piliavoz T. M. Metodolohichni pidkhody shchodo otsiniuvannia innovatsiinoho rozvytku pidpriemstva [Elektronnyi resurs] / T.M. Piliavoz. – Rezhym dostupu : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1085&p=1>.
11. Sydorchuk I.P. Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm innovatsiinoho rozvytku promyslovykh pidpriemstv : dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk : 08.00.04 / I.P. Sydorchuk / Khmel'n. nats. un-t. – Kh., 2016. – 263 s.